

XIII. ASRIN İKİNCİ YARISI İLE XIV ASRIN İLK YARISI ARASINDA GÖLLER BÖLGESİNİN SİYASÎ, İKTİSADÎ VE KÜLTÜREL VAZİYETİNE GENEL BİR BAKIŞ

Arş. Gör. Dr. İlhan ERDEM*

GİRİŞ

Göller Bölgesi ve Türkler Tarafından Fethi

Isparta ve Burdur İllerinin tamamı ile sınır olduğu Denizli, Afyon, Konya ve Antalya vilayetlerinin küçük birer parçasından oluşan yöre Batı Akdeniz bölümünün iç kısmında yer alır ve aşağı yukarı 25.000 km²'lik bir alana yayılmıştır. Antik Çağ'da bölgenin adı Pisidyadır. Türklerin tarafından fethedildikten sonra ve bilhassa Beylikler döneminden itibaren Hamidili veya Hamid Sancağı adını almıştır. Cumhuriyetle birlikte de Coğrafi özelliklerinden dolayı yöreye Göller Bölgesi denmiştir⁽¹⁾. Gerçekten de bölge gölleri, yaylaları, ormanları ve yeşil alanları itibariyle bugün Türkiye'nin en güzel yerlerinden biri konumundadır. Sanayinin fazla olmaması nedeniyle günümüzde bütün Dünya'da problem haline gelen çevre kirliliği bölgede mevcut değildir. Bu konumuyla bile Dünya'nın sayılı yerleri arasında yer alır ve bu turizm olduğu kadar kendi insanımızın temiz çevre ihtiyacını karşılamak açısından büyük bir potansiyel yaratmaktadır. Şimdi güzel yörenin nasıl Türk yurdu haline getirildiğini ve sonrasını görelim.

XI. asrın ilk yarısından itibaren Anadolu'ya Türkler büyük gruplar halinde girmeye ve yerleşmeye başladılar. Ancak Bizans'ın karşı taarruzları sonucu bir çoğu aldıkları beldeleri kaydederek geri dönmek zorunda kaldılar. 1071'de Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan'ın Bizans İmparatoru R. Diogenes'u Malazgirt'te mağlub etmesinin ardından Anadolu'daki Bizans direnişi kırıldığı için Türkler kesin olarak gelip yerleşmeye ve ülkeyi bir baştan bir başa fethetmeye başladılar. O zamana tanıklık eden bir Bi-

(*) Dil ve Tarih-Coğ. Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı.

(1) Bak. Ana Britannica. Göller Yöresi. Mad. Meydan Larussa Göller Yöresi. C.8. s.80.

zans kaynağının ifadesine göre Türkler o sırada Karadenizden Ege Denizine, Seyhan'dan Pamphilya'ya kadar olan tüm beldeleri ele geçirmişlerdi⁽²⁾. Pamphilya bugünkü Antalya yöresi olduğuna göre daha içerde olan Göller bölgesinin de bu ilk fetihlerle birlikte Türklerin eline geçtiği kesindir. Ancak 1097'de başlayan Haçlı Seferleri sonucu Türkler Ege, Marmara ve Karadeniz sahillerinden İç Anadolu'ya çekilince Göller Bölgesinin büyük bir kısmı da elden çıkarak tekrar Bizans'a geçti. Ancak Ulu Borlu ve Beyşehir muhafaza edilebildi.

1075 yılında İznik'te Süleyman Şah tarafından kurulan ve 1087'de kentin Haçlılar tarafından zapt edilmesi sonucu Konya'da yeniden tesis edilmiş olan Türkiye Selçuklu devleti Göller Bölgesine de hakim idi. Bu devletin ikinci sultanı I. Kılıçarslan Habur suyu kenarında giriştiği bir savaşta 1107 yılında ölmüştü. Bu Selçuklu devleti ve ülkesinde büyük bir buhran yarattı. Durumdan istifade eden Bizanslılar da Batı Anadolu'da bulunan birçok Türk'ü kadın çocuk demeden katlettiler. Buna karşılık olarak 1117'den itibaren Bizans arazisine yeni Selçuklu Sultanı I. Mesud tarafından organize edilmiş Türkmen akınları başladı. Bu akın ve seferler o kadar tesirli olduki imparator Yuannes 1120'de büyük bir orduyla harekete geçti. Derhal Göller yöresine yürüyerek buranın merkezi olan Ulu Borlu'yu kuşattı. Normal yollardan ele geçiremeyeceğini anlayınca hile yoluyla kenti ele geçirdi. Böylece Konya tehdid altına girdi. Bundan sonra Konya üzerine yürüyen İmparator yolu üzerindeki Beyşehir Gölü kenarındaki ahaliyi tart ettikten sonra her nedense Antalya tarafına gitmeyi tercih etti ve Beyşehir ile Antalya arasında Türkler'ce zapt edilmiş bazı yerleri de geri aldı⁽³⁾.

Sultan Mesud Göller Bölgesini geri almak amacıyla Bizanslılar'ın o sırada Kilikya işleriyle meşgul olmasından da istifade ederek, 1132'de yeni bir sefere çıktı. Ulu Borlu'ya gelip burayı kuşattı; ancak ele geçiremedi. Çevrede bazı küçük müstahkem mevkileri alarak döndü⁽⁴⁾.

Bu başarısız harekattan yılmadan Mesud 1141'de yeni ve daha geniş çaplı bir sefere çıktı. Her zaman olduğu gibi Ulu Borlu'yu kuşatırken akıncılarına da Antalya'ya kadar olan yerleri yağma ettirdi. Karşılık vermede gecikmeyen imparator Yuannes'de 1142'de Selçuklular üzerine yürüdü. Beyşehirine kadar gelerek buradaki ahaliyi kovdu ve beldeyi işgal etti. Ardından ordusunu Antalya sınırına kadar yollayarak yörede meskun Türkmenleri katlettirdi⁽⁵⁾.

Görüldüğü üzere bu dönemde "Göller Bölgesi" Selçuklular ile Bizanslılar arasında bir mücadele ve savaş alanı konumundaydı. Yöredeki

(2) Anna Komnena. Alexiad. İng. terc. E.R.A. Sewter. Newyork. 1969 s.38.

(3) Osman Turan. Selçuklular Zamanında Türkiye. II. baskı. İstanbul 1984. s.160-1.

(4) Osman Turan. Selçuklular Zamanında. s. 171-2

(5) O. Turan. A.g.e. s. 177.

meskun ahali daha çok göçebe Türkmenler ve onlardan teşekkül etmiş akıncılar idi. Bunlar devamlı surette Bizans'ın elinde bulunan araziye sızıyor yağma ve akın yaptıktan sonra eğer karşılıklarına bir güç çıkarsa Selçuklu arazisine avded ediyor bir güce rastlamazlar ise ülke içinde gidebildikleri yere kadar gidiyorlardı. Selçuklular'ın denetiminde olmayan bu gruplar Bizans'ı en çok yıpratıcı unsurlardı. Anadolu'nun feth edilip Türkleşmesini sağlayan asıl unsurlar bunlardı. İşte bunlardan büyük bir grup 1159 yılında Eskişehir'e kadar uzanmışlar ve orada üzerlerine gelen İmparator Manuel'i büyük zayıflıklar verdirerek geri çekilmek zorunda bırakmışlardı. Bu başarının ardından da Isparta, Burdur'un da dahil olduğu Göller bölgesi ile de bütün Batı Anadolu adeta yeni bir Türkmen istilasına uğradı⁽⁶⁾.

Türkmen akınları karşısında bunalan Bizans imparatoru Türkleri ebediyen Anadolu'dan atmak hiç değilse kudretini kırmak amacıyla büyük bir ordu hazırlayarak yola çıktı. O Eskişehir-Denizli güzergahından Göller Bölgesine girdi. Amacı Selçuklu başkentine kadar gitmekti. Isparta yakınlarına geldiği zaman Sultan II. Kılıçaslan idaresindeki Selçuklu ordusuyla karşılaştı. Gelendost ilçesi yakınlarında Miryokefelon Türkçe ifade ile Kumdanlı mevkiinde yapılan ve iki taraftan birinin kaderini tayin eden savaş yapıldı. Türk Sultanı ve komutanlarının dahiyane taktik ve manevreleri sonucu Bizans kuvvetleri bozguna uğradı (1176). Her şeyi bu savaş için harcamış olan Bizans için bu mağlubiyet kati bir darbe oldu. Yenilgiden sonra Türkleri Anadolu'dan çıkarmayı akıllarına bile getirtilmediler⁽⁷⁾.

Zaferden sonra geniş çaplı bir harekate girişen Selçuklu Sultanı nihayet 60 yıllık bir aradan sonra Göller Bölgesinin başkenti Ulu Borlu'yu ele geçirdi. Seferine devam eden Sultan Antalya'ya kadar gitti ve burayı bir süre kuşattı. Ancak alamadı. Bu büyük sefer sonucunda Göller Bölgesinin büyük bir bölümü artık Türkler'in elindeydi. II. Kılıç Arslan 1186'da ülkeyi oğulları arasında bölüştürdüğü zaman Ulu Borlu ve çevresini -yani Göller Bölgesini- en küçük oğlu Gıyaseddin Keyhusrev'e verdi. Gerçekten de Ulu Borlu o sıralarda bölgenin en önemli siyasal ve kültürel merkezi konumundaydı. Gıyaseddin Ulu Borlu meliki olunca Bizans'a karşı faaliyetlere devam etti. Yöredeki Türkmenleri organize ederek Batı Anadolu ve Antalya yöresine akınlar tertip etti⁽⁸⁾.

1189'da Eyyubî Hükümdarı Selahaddin Eyyubî'nin Kudüs'ü Haçlılar'dan geri alması Avrupa'da büyük bir yankı uyandırmıştı. Hristiyan

(6) O. Turan. A.g.e. s. 200-1

(7) O. Turan. Selçuklular Zamanında Türkiye. s. 207-8

(8) İbn Bibi, el-Evamiru'l-Alaiyye fi Umuru'l-Alaiyye, Yay. A. Erzi Ankara, 1956. s.2-13; İbnü'l-Esir el-Kamil fi't-Tarih. Türkçe Çev. A. Ağrakça. İstanbul. 1989. s. 33-4; O. Turan. A.g.e.s. 214-20.

Avrupa kenti geri almak için kaynakların 200 ile 600.000 arasında ifade ettiği büyük bir kuvvet toplayarak harekete geçtiler. Avrupa'nın çeşitli merkezlerinden toplanan ordunun yolu Balkanlar üzerinden Anadolu'dan geçiyordu. III. Haçlı seferi adı verilen bu harekatta Haçlı ordusu Anadolu'ya girdikten sonra Alaşehir ve Denizli istikametinden geçerek Göller Bölgesine girdiler ve Ulu Borlu yakınlarına kadar geldiler. Burada kendilerini Türkmenler karşıladılar. Haçlıları bilhassa dar geçitlerde sıkıştıran bu yiğit savaşçılar onları Göller Bölgesine sokmadılar⁽⁹⁾.

Bugün bölgenin en büyük iki siyasal ve kültürel merkezi olan Isparta ve Burdur 1204 yılında III İzzeddin Kılıçarslan zamanında feth edildi. Kaynağımız o sıradaki Isparta için suyu ve havası latif hoş bir yer demektedir. Ayrıca şehrin çok kuvvetli kalesi olduğundan fethetmek için epey uğraşıldığını, kule ve kasırlar inşa edilip içine asker koyarak kaleye hücum edildiğini ve günlerce süren bir mücadeleden sonra nihayet feth edildiğini belirtir⁽¹⁰⁾. Bu da bize Isparta yöresinin neden bu kadar geç feth edilebildiğini gösterir. Isparta ve Burdur'un fethi ile Göller yöresinin fethi hemen hemen tamamlanmıştır. Antalya'nın fethiyle de Bölge sükun ve istikrara kavuşacaktır.

Gerçektende 1207'de Antalya'nın da fethinden sonra Göller Bölgesi bilhassa iktisadi yönden gelişmeye başlar. Fethinden sonra tesis edilen Antalya ile Konya arasındaki uluslar arası ticaret yolunun büyük bir bölümünün Göller Bölgesi'nden geçmesi yöre için zenginliğin ve huzurun kaynağı oldu. Birbiri ardınca yapılmaya başlayan Kervansarayları ve onların getirdiği zenginliği sosyal ve kültür alanındaki eserler izledi. Bu sırada yapılan han, cami, zaviye, medrese, imaret gibi sosyal ve kültür amaçlı yapıların arasında Atabey ilçesinde 1224'de yaptırılan medrese Ulu Borlu'daki 1229 tarihli cami ve Eğirdir'deki 1237 tarihli medreseyi öncelikli olarak sayabiliriz.

Öte yandan Bölgenin kuzey ucunda da yeni gelişmeler yaşanıyor. Batı Akdeniz kanalıyla gelen ticaret arttıkça yörenin zenginliği ve önemi artıyordu. Öyleki Sultan Alaeddin Keykubad devrinde Beyşehir Gölü kenarında Türk şehirciliğinin en güzel örneklerinden sayılan Kubad-Abad şehri inşa edildi. Ayrıca Sultan burada kendine bir de saray yaptırdı. Bu muhteşem belde bundan sonra Selçuklu Sultanlarının dinlenme ve eğlence merkezi durumuna geldi⁽¹¹⁾.

Sultan Alaeddin Keykubad'ın ölümünden sonra Selçuklu devletinde başlayan iç çekişmeler yöreyi de etkiledi. II. Gıyaseddin Keyhüsrev tahtı ele geçirince kardeşi İzzeddin Kılıçarslan'ı Ulu Borlu kalesine hapsetti⁽¹²⁾.

(9) İbn Bib. el-Evâmir. s. 76.

(10) O. Turan. Selçuklular Zamanında Türkiye. s. 265.

(11) İbn Bibi. el-Evâmir. s. 352-4; O. Turan. Selçuklular Zamanında Türkiye. s. 397.

(12) O. Turan A.g.e. s. 410.

Bundan sonra burası şehzadelerin haps edildiği bir mekan olacaktır. Bununla birlikte Sultan Gıyaseddin döneminde (1237-46) yöre önemini hala muhafaza etmekteydi. Çünkü o oğlu İzzeddin'i Ulu Borlu'ya vali olarak atamıştı⁽¹³⁾.

13. Asrın II. Yarısı

Selçukluların 1215 yılından itibaren Doğu Anadolu istikametinde genişleme politikaları takip etmeleri, Batı Anadolu ve Göller Bölgesindeki faaliyetlerin durmasına yol açacaktı. Bu sebepten bölge ile ilgili bilgileri kaynaklarda fazla geçmez olduki bu 1260'ların başına kadar sürecektir. Bu süre zarfında bölge diğer yerlere nazaran asude ve rahat bir yaşantı sürdü. 1243 yılında Selçuklular'ın Moğol tabiyetine girmesiyle yöre de dolaylı olarak Moğollar'ın tabiyetine geçiyordu. Bu zamanda Moğollar'ın önünden kaçarak Anadolu'ya gelen Türmen gruplarından bir kısmı Batı Anadolu'ya geçerken Göller Bölgesine de gelenler olduğunu görüyoruz. Bilhassa yöredeki Harezm, Horzum vs. gibi yerleşim yerlerinin olması bunu ispatlamaktadır. Hatta Hamidoğlu Beyliğinin kurucularının da Harizm Türkmenlerinden olup Harezmşahların Moğollar'a yenilmesinden sonra Anadolu'ya gelip Selçuklu hizmetine girdikleri ileri sürülmektedir⁽¹⁴⁾. Bunun gerçek olup olmadığı konusunda kaynaklarda bilgi yoktur. Bununla birlikte bazı Harezmli aşiretlerin yöreye yerleştiği vakiadır.

1254'de kardeşler arasındaki saltanat mücadelesini kaybeden IV. Rükneddin Kılıçarslan, kardeşi Sultan İzzeddin tarafından Ulu Borlu kalesine kapatılmıştı. Şehzade 1257'ye kadar burada kaldı. Bu yılda Moğol komutanı Baycu Noyan tarafından Sultan İzzeddin'in kaçmasından sonra hapisten çıkarılarak Selçuklu tahtına oturtuldu⁽¹⁵⁾.

1258 yılında İran'da kurulan İlhanlı devleti'nin tabiyetine giren Selçuklular'da 1259'da ülke Hülagu tarafından ikiye taksim edildi. Kayseri'den başlayarak Doğu bölümü Rükneddin'e verilirken Göller Bölgesi de dahil olmak üzere batı kısmı Sultan İzzeddin'e bırakıldı. O, 1262'de ülkeden ayrılmak zorunda kaldığı zaman yöreden geçerek Antalya'ya gitmişti. Onu takip eden bir Moğol birliği de Bölgeye gelmiş ancak Sultanı yakalayamamıştır⁽¹⁶⁾.

Öte yandan İstanbul'un Bizanslılar tarafından alınıp imparatorluk tekrar tesis edilince Batı Anadolu'daki Bizans savunma gücü zayıflamaya başlamıştı. Bunu fırsat bilen 10.000'lerce Türkmen Batı Anadolu'ya yığıl-

(13) İbn Bibi. el-Evamir. s. 549. O. Turan. A.g.e. s. 459.

(14) Yurt Ansiklopedisi. Burdur mad.

(15) İbn Bibi. el-Evamir. s. 624-5

(16) İbn Bibi. A.g.e. s. 631:Aksarayî. Müsameretü'l-Ahbar ve Musayeretu'l Ahyar. Yay. O. Turan. Ankara. 1944. s.39-40.

dılar. Uç Türkmenleri denilen bu kitlelerin Denizli ve çevresindeki grubun lideri Mehmed Bey idi. Bu Türkmenler'in epey bir kısmı da Göller Bölgesi sınırları içinde ikamet etmekteydiler. Türkmen reisi Mehmed Bey o sırada Selçuklular'ın tabiyetinden çıkıp İlhanlılar'a bağlanmak amacıyla Hülagu Han'dan menşur istedi Hülagu bu isteği kabul ederek yarlık verdi. Ancak itaat için huzura gelmesi gerektiğini bildirdi. Türkmen reisi her nedense buna yanaşmadı. Bunun üzerine Hülagu'nun emriyle Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan komutasındaki Selçuklu ve Moğol kuvvetleri harekete geçtiler ve Dalaman civarında Reisi yakaladılar ve Ulu Borlu'ya geldiğinde de onu öldürdüler Sultan ve ordusu Ulu Borlu yöresindeki Türkmenleride tedip ederek nizam ve intizamı sağladılar⁽¹⁷⁾. Gerçekten de Göller yöresi de o sıralarda çok yoğun bir göçebe Türkmen kitlesinin yaşadığı mekanların başında geliyordu. 1260'lı yıllarda Göller Bölgesinden geçmiş olan İbn Said "Antalya ile Denizli arasındaki dağlık bölgede çok sayıda Türkmen yaşamaktadır ve bunlar dokudukları güzel halıları dünyanın her yerine satmaktadırlar. Ayrıca "Magri veya Makri" yani Fethiye limanından da Mısır'a kereste ihracı yapılmaktadır" demektedir⁽¹⁸⁾. Bilindiği gibi Fethiye Göller bölgesine sınır bir beldedir ve arazilerinin bir kısmı yöre içindedir. Bu sebeble ihraç edilen ağaçların önemli bir kısmında Göller yöresinden temin edildiği ihtimali çok yüksektir.

1270'lerden itibaren Göller Bölgesi'nin Türkler için Batı Anadolu'daki beldelerin fethinde bir üs vazifesi görmeye başladığını görüyoruz. Bir Bizans kaynağının ifadesine göre bölgeden hareket eden Türkmen grupları Bizans arazisine dalıyor ve Rum ahaliyi kaçırarak yöreye yerleştiriyorlardı⁽¹⁹⁾. Bölgenin bu fonksiyonu Batı Anadolu'da XIV. asrın başında Türkmen beyliklerin kurulmasına kadar sürdü.

Memlük Sultanı Baybars'ın 1277'deki Anadolu seferinin ardından başta Karamanlılar olmak üzere Eşref ve Menteşeli Türkmenleri Konya'yı alarak Cimri lakaplı birini tahta oturtular. O sırada Göller Bölgesinin de Türkmen Beylerinden birinin eline geçtiği şüphesizdir. Zira Şikari'deki kayda göre o sırada Selçuklu veziri olan Karamanoğlu Mehmed Bey. Ulu Borlu'dan başlayarak Antalya'ya kadar olan araziye Hamid Bey'e verirken Beyşehir ve çevresini Eşref Bey'e tahsis etti⁽²⁰⁾. Bu şekilde Göller Bölgesi iki Türkmen Beyinin eline geçmiş oluyorduki bunlar bilindiği gibi yörede XIV. asrın başında bir beylik tesis edeceklerdir.

(17) Aksarayî, Müsâmeret. s.66-70; Aynî, İkdü'l-Cuman fî Tarîh-i Ehli'z-Zaman. Yay. M. Emin. Kahire. 1987. C. I. s. 322.

(18) Abu'l-Fida. Takvîmü'l-Buldân. Farsça Çev. A. Muhammed Ayeti. Tahran 1329. s. 431.

(19) P. Witterk. Menteşe Beyliği. Çev. O. S. Gökyay. Ankara 1944. s. 16-7; O. Turan. Selçuklular Zamanında Türkiye. s. 508.

(20) Şikari Tarihi. Han. M. Koman. Konya. 1948. s.44-5

Karamanlılar'ın Konya'dan uzaklaştırılıp Anadolu'ya Selçuklu-Moğol kuvvetlerinin tekrar hakim olmasından sonra da Göller Bölgesindeki Türkmen beylerinin hakimiyeti devam etmiştir. Yeni Selçuklu-Moğol Türkmen Beylerin emâretlerini kabul ederek meşrulaştırmış ve onlara emirlik vermişlerdir. Zira Eşref Oğlu Süleyman Beyi 1280'li yılların başından itibaren Beyşehir Beyi ve Selçuklu emiri olarak görüyoruz. Nitekim 1288 yılında burada yaptırdığı kalenin kitabesinde Süleyman Bey'in ünvanı Emir-i Kebir-i Muazzam olarak geçmektedir⁽²¹⁾.

Bundan sonra nüfuzu artan ve güçlenen Eşrefoğlu Süleyman Bey arazisini genişletmek için faaliyetlere girişti ve zaman zaman Selçukluların saltanat mücadelelerine karıştı. 1285'den 1288'e kadar bağımsız bir emir gibi hareket eden ve topraklarını Göller Bölgesi dışına taşıyan Eşrefoğlu bu tarihten sonra Selçuklulara tabî olmuştur⁽²²⁾.

1291'de Karamanoğullarının Beyşehir'i ne saldırıp Süleyman Bey'i esir almaya çalıştıklarını görüyoruz. Yörede büyük tahribat yapan Karamanlı Türkmenlerini Selçuklular'ın yardımıyla çıkarılmışlardır. Yine aynı yılda İlhanlı hükümdarı Keyhatu Türkmen isyanlarını bastırmak için Anadolu'ya geldi. Birçok belde yanında Göller Bölgesinin bu önemli merkezini de tahrip edip ahalisinden binlercesini katl ve esir alarak ülkesine döndü⁽²³⁾.

Bununla birlikte felaketleri çabuk atlatmış gözükten Eşrefoğlu 1297 yılında Beyşehirde Türk mimarisinin en güzel örneklerinden sayılan bir cami yaptırmıştır⁽²⁴⁾. Bu dönemde Beyşehir Eşrefoğlu sayesinde bölgenin en önemli siyasal ve kültürel merkezi durumuna gelmişti. Bu zamanda Hamid Bey ve Hamidli Türkmenleri hakkında kaynaklarda bir malumat bulamıyoruz. Herhalde onlar sakin bir hayat sürüyorlardı. Göller Bölgesi XIV. asrın başından itibaren Selçuklu hakimiyetinden çıkmıştır.

Beylikler Dönemi

Selçuklular'ın son zamanlarında Göller Bölgesinde Hamid ve Eşref Oğulları ayrı ayrı yerlerde bağımsızlıklarını ilan ettiler. Başta Ulu Borlu, Isparta ve Burdur olmak üzere yörenin güney batısında teşekkül eden Hamid Oğullarının kurucusu Dünder Bey'dir. O 14. asrın başlarında Ulu Borlu merkez olmak üzere bir beylik teşekkül ettirmiştir. Enerjik biri olan Dünder Bey, Beyliği süratle büyüterek Antalya ve Denizli bölgesine kadar olan yerleri de sınırları içine dahil etti. Onun 1210'li yılların başın-

(21) Anonim Selçukname. Neşr ve Terc. F.N. Uzluk. Ankara. 1952. s. 42-4 İ. Hakkı Uzunçarşılı. Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri. III. baskı. 1984. Ankara. s. 59.

(22) Anonim Selçukname. s.44-49.

(23) Anonim Selçukname. s.61-2

(24) Uzunçarşılı. Beylikler. s. 59.

da, Beyliğin merkezini Eğirdir'e aldığını görüyoruz. Burada adına kesti-
rilmiş 1314 tarihli bir sikke bulunmuştur⁽²⁵⁾.

1314 yılında Türkmen Beyliklerini tedib etmek için Anadolu'ya gelen İlhanlı veziri Emir Çoban'a itaatini arz edenlerin arasında Dündar Bey'de vardı⁽²⁶⁾. Ancak hemen arkasından 1316'da Sultan Olcaytu'nun vefat etmesiyle İlhanlılar'da meydana gelen karışıklıklardan istifade eden Hamid Beyi istiklalini ilan ederek Sultan ünvanını almıştır. Bundan sonra büyümeyi sürdüren Dündar Bey'in emâreti Anadolu'nun en güçlü Beyliği konumuna gelmişti. Çünkü Dündar Bey Aydın, Menteşe ve Saruhan gibi Beylikleri tabiyetine alıp haraca bağlamıştı. Hatta Germiyan Beyi bile kendisinden çekiniyordu⁽²⁷⁾. el-Ömerî'nin ünlü Coğrafya eseri Mesalikü'l-Ebsara göre Hamidoğlu'nun 9 şehir ile 15 kaleye sahip olmaktan başka 15.000 piyade ve 15.000 atlı olmak üzere toplam 30.000 kişilik bir askeri gücü vardı⁽²⁸⁾. Dündar Bey gücünün zirvesinde iken Anadolu'daki Türkmen Beyliklerini ortadan kaldırarak kendi hükümrânlığını kurmak isteyen İlhanlılar'ın Anadolu umum valisi Timurtaş Noyan'ın hismine uğradı. O, Moğol komutanından kurtulmak için Antalya'ya kaçtı ise de yeğenin inhanetine uğradı. Timurtaş'a teslim edilen Dündar Bey katledildi (1323)⁽²⁹⁾. Böylece Göller belgesinin büyük bir bölümü Timurtaş'ın eline geçti. Kalan yerleri ise Dürdar'ın oğlu Hızır Bey muhafaza etmeye çalışmıştır. 1326 yılında Timurtaş'ın Beyşehir'i ni de alarak Eşref Oğullarına son vermesinden sonra Göller Belgesi'nin neredeyse tamamı İlhanlılar'ın eline geçti. Bununla beraber İlhanlı hükümdarı ile araları açılan Moğol Noyan'ın 1327'de Mısır'a kaçması üzerine Türkmenler bölgeye tekrar hakim olmaya başladılar. 1328 sonlarında Dündar Bey'in oğlu İshak Bey Mısır'dan gelerek eski Hamidoğlu topraklarına tekrar sahip oldu⁽³⁰⁾. Anonim Selçukname'ye göre Beyşehir 1329'da Karamanlılar'ın eline geçmiştir⁽³¹⁾. Ancak daha sonra buranın Hamid Oğulları'nın sınırları içinde olduğunu görüyoruz. Nezaman elde edildiğini kaynaklar bildiriyor⁽³²⁾.

Ünlü Arap seyyahı İbn Batuta 1333 yılında Bölgeye geldiği zaman Emir İshak Bey ile Eğirdir'de görüşmüştür. Ona göre İshak Bey Anadolu'nun önde gelen hükümdarlarından biriydi. Kardeşi Mehmed Çelebi'de Gölhisar hakimi bulunuyordu⁽³³⁾.

(25) Uzunçarşılı. Beylikler. s. 62-3

(26) Aksarayî, Müsâmeret. s. 311.

(27) Uzunçarşılı. A.g.e. s.63.

(28) el-Ömerî. Mesalikü'l-Ebsar (Anadolu ile ilgili kısmı. Yay: F. Taeschner). Leipzig. 1929. s. 39.

(29) Anonim Selçukname. s. 67-8; Uzunçarşılı. Beylikler. s. 63.

(30) Anonim Selçukname. s. 68; Uzunçarşılı. A.g.e. s. 63-4

(31) Anonim Selçukname. s. 68.

(32) Uzunçarşılı. A.g.e. s. 63.

(33) İbn Batuta Seyahatnamesi. Haz. M. Çevik İstanbul. 1983. s. 196-7.

Hamid Oğulları Beyliği merkezinin 1340'ların başından itibaren Muzaferreddin Mustafa Bey devrinde Burdur'a taşınmış olduğunu görüyoruz. Bununla ilgili Burdur'da yaptırılan 1344 tarihli Muzafferiyeye Medresesinin kitabesinde bilgi mevcuttur⁽³⁴⁾. Hamid Oğulları Beyliği XIV. asrın ikinci yarısında Göller Bölgesinin tamamına hakim bulunuyordu. Fakat bu tarihten sonra bölgeye Karaman Oğulları'nın saldırılarına tesadüf ediyoruz. Bu durum karşısında Hamidli Hüseyin Bey 1374'de Beyşehir, Akşehir ve Seydişehir gibi eski Eşrefoğlu topraklarını Osmanlılar'a 80.000 altına sattı. Göller Bölgesi Hamid Oğulları'nın ortadan kaldırıldıkları 1391 yılından sonra Osmanlılar'ın eline geçmiştir⁽³⁵⁾.

Eşref Oğullarına gelince yukarıda sözünü ettiğimiz Süleyman Bey'in ölümünden sonra (1301), yerine oğlu Mübarizüddin Mehmed Bey geçti. Beyliğinin sınırlarını Akşehir ve Bolvadin taraflarına kadar genişleten Mehmed Bey 1314'de Anadolu'ya gelen Emir Çoban'a itaatını arz etmiştir. 1320 civarında ölen Mehmed Bey'in yerine oğlu II. Süleyman Bey geçmiştir. Onun zamanında 1326 yılında Timurtaş Noyan Beyşehir'i zapt ederek tahrip etmiş Eşrefoğlu'nu da göle atarak Beyliğe son vermiştir⁽³⁶⁾. Bundan sonra Beyşehir bir süre Karamanlılar'ın elinde kaldıktan sonra Hamid Oğulları tarafından ele geçirilmiş ve Osmanlılar'a kadar Hamid Oğullarında kalmıştır⁽³⁶⁾.

İktisadi Vaziyet

Coğrafi itibarıyla genelde Göller Bölgesi, dağlık ve yüzeyinin önemli bir kısmı göllerle kaplı olduğu için daha çok hayvancılığa bir miktarda bağ bahçe tarımına müsaittir. Bölgenin Türkler tarafından fethinden sonra buraya yerleşen daha çok göçebe unsurlar hayvancılığı ilk ve başta gelen geçim yolu olarak seçmişlerdir. Bununla beraber 1207 yılında Antalya'nın fethiyle Konya-Antalya ve Konya Denizli-İstanbul arasında kurulan ticari yolların bölgeden geçmesi sonucu ticaretin de önem kazanmaya başladığını görüyoruz. Bu meyanda bölgeye birbiri ardınca yaptırılan kervansaraylar yöredeki ticareti dolayısıyla zenginliği daha da artırıyordu. Türkmenler'in bu kervansaraylar'da tüccarlara sığır, halı, kilim vs satarak ihtiyaçları olan elbiseler, endüstri malları sabun vs. aldıklarına kolayca hükmedebiliriz. Bu dönemde bölgeyi gezmiş olan İbn Said yörede halı ve kereste ihracı yapıldığından bahsetmiştir⁽³⁶⁾.

Selçuklu ülkesi Moğol istilası sonucu büyük oranda tahrip edilirken Göller Bölgesi bu yıkımdan uzak kalmış ve gittikçe önem kazanan ticari ilişkilerin meyvesini toplamıştır. Selçuklar döneminde kaynaklardan anlayabildiğimiz kadarıyla bölgenin iki önemli merkezi Ulu Borlu ve Beyşehir

(34) Uzunçarşılı. A.g.e. s. 64.

(35) Uzunçarşılı. A.g.e. s. 65.

(36) Ebu'l Fida. Takvimu'l-Buldan. s. 431.

ri idir. Ulu Borlu Selçuklu şehzadelerinin valilik yaptığı önemli siyasi bir merkez olurken, Beyşehir de Sultanlar'ın dinlenme ve eğlenme merkezi idi. Beylikler dönemine gelindiğinde ise bu durumun değiştiğini görüyoruz. O devirde bugünde hala Bölgenin en önemli merkezleri olan Isparta, Burdur ve Eğirdir'in önem kazanmaya başlamıştır.

XIV. asrın başlarından itibaren yani Beylikler döneminde bölgenin iktisadi durumu hakkında bilhassa seyyahlar vasıtasıyla önemli bilgiler elde edebiliyoruz. Göller Bölgesi hakkında en geniş malumat veren seyyahların başında İbn Batuta gelir. O, 1333 yılında Bölgeye gelmiştir. Yöreye Antalya üzerinden gelen seyyahımızın ilk durak yeri Burdur olmuştur. Ona göre bu zamanda şehir bağlık-bahçelik ve suları bol bir kasabadır. Buradan Isparta'ya geçen Batuta kenti mamur, çarşıları olan ve bağ ve bostanları çok olan bir belde olarak tanımlar. Bundan sonra Eğirdir'e gelen seyyah burayı çok beğenir. Ona göre şehir nüfusu çok, çarşıları büyük ve temiz, çevresi bağlık bahçelik büyük bir merkezdir. Yanındaki Eğirdir Gölü'de Beyşehir ve Akşehir köyleri ile ulaşım amacıyla kullanılmaktadır. Seyyahımız Gölhisar'ı da çevresi gölle kaplı küçük bir kasaba olarak tanımlar⁽³⁷⁾. Onun verdiği bilgilerden anlıyoruz ki XIV. asrın ilk yarısında Eğirdir, Bölgenin en büyük nüfuslu bir kenti ve aynı zamanda büyük bir ticaret merkeziydi. Onu Isparta takip ederken Burdur ve Gölhisar o kadar gelişmemişlerdi. Gerçekten de eserini 1340'da yazmış olan Hamdullah Kazvini'deki bilgiler bunu doğrulayan niteliktedir. Zira o Göller Bölgesinden sadece Eğirdir'in ismini zikretmekte ve yılda İlhanlılar'a 4.000 dinar vergi verdiğini yazmaktadır⁽³⁸⁾. Tabiki bu Anadolu'nun diğer başka bölgelerindeki kentler mesela Harput, Erzincan, Sivas hatta Aksaray ile kıyaslandığında küçük bir meblağ olarak gözüktür. Ancak yine de Bölge şartları içinde önem arzetmektedir⁽³⁹⁾.

Bölgeyi gezmemiş ancak buradan gelen Hacılar'ın verdiği bilgileri biraz da İbn Said'den malumat toplayan Ebu'l-Fida da bölgenin dağlık olup Türkmenlerle meskun olduğunu bunların halıcılık ve kereste ticareti yaptıklarını belirttikten sonra Eğirdir hakkında bilgi verir. Felekbar olarak isimlendirdiği kent Hamid Oğullarının merkezidir ve Alanya ile Konya arasındaki dağlık bölgenin ortasındadır. Düz bir arazide kurulmuş olan Felekbar bu dağlık bölgenin en büyük merkezi olup Antalya'ya uzaklığı 5 günlük mesafededir⁽⁴⁰⁾. Buradaki bilgiler de bölgenin en büyük merkezinin Eğirdir olduğunu göstermektedir.

Yine bölgeyi Balaban adlı birinin verdiği bilgilerden anlatan el-Ömeri bu malumatı Beyliğin kurucusu Dünder Bey devriyle ilgili olarak

(37) İbn Batuta Seyahatnamesi. s. 196-97.

(38) Hamdullah Kazvini. Nüzhetü'l-Kulûp. Yay. G. L. Strange. Leyden 1913. s.99.

(39) Anadolu'daki diğer şehirlerindeki vergi miktarları için bak. H. Kazvini, Nüzhetü'l-Kulûp, s. 94-9.

(40) Ebu'l-Fida. Takvimü'l-Buldan. s.431.

vermektedir ki o zamanlar daha Ulu Borlu başkenttir ve Hamid Oğulları'nın gücü henüz doruğuna ulaşmamıştı. Buna rağmen 30.000 kişilik bir askeri gücü yanında 9 şehir ve 15 kaleye maliktir, Bölgenin şehirleri az ve köyleri çoktur. Sınırları güneyde Finike kuzey'de ise Afyon'a kadar uzanır⁽⁴¹⁾. Yukarıda da temas ettiğimiz gibi XIV. asırda bölgede şehirli oranı düşük olup ağırlık nüfus ise köylüler ve göçerlerden oluşmaktaydı. Bu sebeple yöredeki ekonomik faaliyetin ağırlıklı olarak çiftçilik yani tarım ve hayvancılık alanlarında yoğunlaştığını düşünmek yanlış olmazki yöreyle ilgili bu gerçek bu gün de değişmemiştir. Ömeri'nin Anadolu ile ilgili iki kaynağı vardır. Biri yukarıda Hamidoğulları vasıtasıyla zikrettiğimiz Balaban diğeri de Şeyh Haydar Uryandır. Cenevizli olan Balaban'ın Anadolu-dolayısıyla Göller bölgesi hakkında verdiği bilgiler 14. asrın başlarıyla alakalıdır. Buna karşılık Şeyh Haydar daha geç zamanlar yani 1330 başlarındaki ahvali anlatır. Zira Hamid Oğullarıyla ilgili kısım beyliğin kurucusu ve 1323 yılında öldürülen Dündar Bey'in dönemine atken Eşref Oğullarına ait olanı Timurtaş'ın 1326'da Beyliğe son verdiği zamandan sonradır. Kaynağın Göller Bölgesi'nde kurulmuş olan diğer bir beylik olan Eşref Oğullarıyla ilgili verdiği malumat kısadır ve hatalı olmalıdır. Filhakika o zamanda Eşref Oğlu'nun askerini 70.000 olarak zikrederki bu o zamanlar bir beylik için değil hatta devlet için bile büyük bir rakamdır. Herhalde bir istinsah hatası olmalıdır. Bundan başka Beyliğin elinde 65 kent olduğu belirtilmektedirki bunda doğru olması imkansızdır⁽⁴²⁾.

Kültürel Vaziyet

Türkler, Göller Bölgesini feth ettikten sonra burayı sosyal ve kültürel yapılarla donatmaya başlamışlardır. Kervansarayların dışında bu alanda sayabileceğimiz ilk önemli eser, 1224 tarihinde Isparta'nın Atabey nahiyesinde devrin Antalya subaşısı Mübarizeddin Ertokuş tarafından yaptırılan Atabey Medresesidir. Sadece Bölgenin değil tüm Selçuklu devrinin önemli medreselerinden olan Atabey medresesinde dönemin bütün bilimlari okutulmakta idi ve müderris ve öğrencilerin ihtiyacını karşılamak üzere emrine birde vakıflar tahsis edilmiştir⁽⁴³⁾.

Bundan başka dini yapılar alanında 629/1232 yılında Sultan I. Alaeddin Keykubad devrinde Ulu Borlu'na yaptırılan Sultan Alaeddin Camii ile 1281 yılında yaptırılan Şarki Karaağaç'taki Ulu Camii Selçuklu devrinin önemli kültür eserleri arasında sayabiliriz⁽⁴⁴⁾. İlerde zikredeceğimiz gibi Selçuklu döneminde bölgeye sayısız Kervansaray yaptırılmış buda sosyal ve kültürel hayatı tabii olarak olumlu etkilemiştir.

(41) el-Ömerî. Meselikü'l-Ebsâr. s. 39.

(42) el-Ömerî. Mesalikü'l-Ebsâr. s. 31.

(43) O. Turan. Mübarizeddin Ertokuş ve Vakfiyesi. Belleten. XI/43. 1947. Uzunçarşılı. I.H. Kitabeler. Ankara. 1929. C. II. 221-4. 415-30.

(44) Uzunçarşılı. Kitabeler. II. s. 234-8.

XIV. asırda yani Beylikler dönemine gelince Bölgede inşa edilen yapıların sayısı azalmamış bilakis artmıştır. Bu meyanda ilk zikredebileceğimiz eser 701/1301-2 tarihinde Dünder Bey tarafından yaptırılan Eğirdir'deki Taş Medresedir. Bu medrese 1237 tarihli Selçuklu Hanından tevii edilerek tedrisat yeri haline getirilmiştir. Seyyah İbn Batuta bu medreseyi görmüştür. Zikrettiğine göre o sırada mektebin müderrisi olarak Muslihiddin, Suriye ve Mısır da okumuş olup Irak'ta da bulunmuştur. Bilgin Anadolu'nun en önde gelen alimlerindedir. Bu örnekte gösteriyorki Hamid Oğulları eğitim ve kültüre büyük önem vermekte ve devrin ünlü alimleri medreselerde ders vermektedir. Yine seyyahımızdan öğrendiğimize göre Eğirdir'de birde Ulu Cami vardı ve medresenin tam karşısında bulunuyordu⁽⁴⁵⁾.

Selçuklular devrinde yaptırılan Kubad-abad külliyesi yanında Beyşehir'de de Beylikler döneminde önemli yapılara rastlıyoruz. Genelde Eşref Oğulları zamanına ait bu yapıların en önemlileri arasında 1297'de Süleyman Bey tarafından yaptırılan çok güzel bir cami ve medreseyi sayabiliriz⁽⁴⁶⁾. Bunun dışında yine eğitim amacıyla yaptırılan Muzafferiye medresesini dönemin önemli yapıları arasında zikredebiliriz⁽⁴⁷⁾. Bu örnek eserlerin dışında bölgeye o devirde çok sayıda hanıgah, zaviye, köşk, köprü ve çeşme yaptırılmıştır. Hemen hepsi Selçuklular zamanında inşa edilen bölgedeki kervansaraylara gelince gerçekten çok önemli bir yekün tutar. Bunlar her ne kadar ticari amaçlı olarak yapılmışlarsa da yörenin sosyal ve kültürel alanlarına da katkıda buldukları aşıkardır. Antalya'nın fethinden sonra Bölgeye yapılmaya başlayan Kervansaraylar arasında 1223 tarihli Gelendost Han'ı, 626/1229 de Burdur Denizli arasında tesis edilen Çardak Han ile 1230-2 arasında Sultan Alaeddin Keykubad döneminde birbiri ardınca yapılan Antalya ile Konya arasında Kırkgöz Han, Susuz Han, İncir Han'ı sayabiliriz. Yine Sultan II Gıyaseddin Keyhüsrev devrinde 1237'de yaptırılan Eğridir Hanını bunlar arasında önemli bir yer tutar⁽⁴⁸⁾.

Selçuklu ve Beylikler döneminde Bölgede telif edilmiş yazılı ilmi eserler hakkında ne yazıkki fazla malumatımız yoktur. O dönemle ilgili olarak bilebildiğimiz eser Eşrefoğlu Mübarizeddin Mehmed namına Şemseddin Mehmed Tüsterî tarafından kaleme alınan Felsefi mahiyette bir eser olan el-Füsusü'l-Eşrefiyyesidir⁽⁴⁹⁾. Bununla birlikte Bölgede Selçuklu ve Beylikler döneminde önemli bir istinsah faaliyetinin yapıldığını biliyoruz. Bugün Burdur, Isparta kütüphanelerinde bunlar muhafaza edilmektedirler⁽⁵⁰⁾.

(45) İbn Batuta Seyahatnamesi. s. 196.

(46) Uzunçarşılı. Beylikler. s. 229.

(47) Uzunçarşılı. A.g.e. s. 64.

(48) T. Talbot. Rice. s. The Seljuks in Asia Minor. London. 1961. s. 200-2

(49) Uzunçarşılı. Beylikler. s. 213.

(50) Ahmed Ateş. Burdur ve Antalya Havalisi Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Arapça ve Farsça Bazı Mühim Eserler. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi. II/3-4 1948. s.170-85.

Göller Bölgesinde Ortaçağ Anadolu Türk toplumunu etkileyen dini cereyanlardan hangisinin mevcut olduğu da çok açık değildir. Mevlevi kaynaklarında yörede Mevleviler'in faaliyetleri ve etkinlikleri bulunduğu dair malumat vardır. Bilhassa Eşrefoğlu Mübarizeddin Mehmed Bey onlara büyük bir itibar gösterirdi. Bu zamanda Beyşehir, Mevleviler'in sık sık uğradığı ve mekan tuttuğu yerler arasındaydı⁽⁵¹⁾. Bundan başka Arif Çelebi, Hamid Oğullarına mevleviliği tanıtarak kendisine tarafdar yapmak için Dünder Bey'in yanına Eğirdir'e de gitmiştir⁽⁵²⁾. Bunun yanında kaynaklar belirtmese de Anadolu'nun bir çok yerinde etkin olan Türkmen şeyhleri ve tarikatlarının da az veya çok yöreye girip yaşama alanı bulunduğunu düşünebiliriz.

Yine o dönemde Anadolu'da yaygın ve etkin bir şekilde bulunan bir mesleki teşekkül olmanın yanında sosyal hatta otoritenin olmadığı yerlerde siyasi bir kurum haline gelen ve kendine has dünya görüşü bulunan Ahiliğin ve Ahilerin bölgede mevcudiyetini görüyoruz. İbn Batuta onlara Burdur ve Gölhisar'da rastlamıştır. Onlar seyyahımızı zaviyelerine götürüp ağırlamışlar ve ihtiyaçlarını tedarik etmişlerdir⁽⁵³⁾. Son olarak bölgede halkın yaşayışı ve geleneği hakkında kaynaklarda zikredilen bir kaç notu belirtelimki İbn Batuta'nın gözlemlerine dayanmaktadır. Birincisi defin ve defin sonrası adetle ilgilidir. Seyyahımız Eğirdir'de iken Ishak Bey'in oğlu ölür. Ailesi ve halk onu bağırıp çağırmadan, elbiselerini -başka yerlerde olduğu gibi- parçalamadan sessiz bir şekilde gömerler. Ardından da üç gün her sabah namazı sonrası mezar ziyaret edilerek dualar okunur. İkincisi gene Eğirdir'de geçmektedir. Seyyahımız buraya geldiği zaman vakit Ramazan ayı idi. Onun belirttiğine göre Ishak Bey ve etrafındakiler orucu mercimekten yapılmış tiritile açmaktaydılar. Bunun yanında yine onun kaydettiğine göre Hamid Beyi yemekte ve sonrasında yanında önce ulema Musliniddin'i oturtuyor, onu diğer devlet görevlileri ve askerler izliyordu⁽⁵⁴⁾. Bu olay o devirde alime gösterilen saygı ve ihtiramın bir göstergesi olsa gerektir.

Netice olarak Türkler Göller Bölgesini feth ettiğinden itibaren gerekli özen ve önemi vererek bir çok eserle donatmışlar siyasi, ekonomik ve kültürel sahalarda yüksek düzeye getirmişlerdir. Diyebiliriz ki bugün bölgede yaşayan halkın ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi alandaki yaşayış, düşünüş ve faaliyetlerinin temelleri Selçuklu ve Beylikler döneminde atılmıştır. Bugün bize düşen bu mirası korumak değerlendirmek ve kalınma hareketini geçmişe bakarak yapmaktır.

(51) Eflakî, Ahmed Dede, Ariflerin Menkıbeleri (Türkçe Terc. Tahsin Yazıcı), İstanbul. 1973, s. C.II s. 293-94; 310-1.

(52) Eflakî. A.g.e.c. II. s. 300.

(53) İbn Batuta Seyahatnamesi. s. 196-7.

(54) İbn Batuta Seyahatnamesi. s. gösterilen yerler.